

มหาวิทยาลัยกับการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชน

ดุลยภาพ
ดุลยพินิจ

มีงสรรพ์ ชาวสอาด

สวัสดีปีใหม่ค่ะ หวังว่าท่านผู้อ่านทุกท่านจะได้เติมเต็มพลัง
สำรองสำหรับปีใหม่มากแล้วกันทุกคนนะคะ

ในขณะที่วันหลังการท่องเที่ยวยังไม่ทันจาง ลองมาคุยกัน
เรื่องการท่องเที่ยววิถีไทยที่ ททท.จะโปรโมตในปีนี้ ซึ่งเป็นการ
ชูมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนอาหารการกินแบบ
ไทย แล้วมหาวิทยาลัยของไทยจะมีบทบาทสำคัญในการวิจัย
ที่จะช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยวไทยที่ต้องอาศัยองค์ความรู้
ทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

ที่ผ่านมารัฐได้ทุ่มเทงบประมาณการวิจัยด้านท่องเที่ยวแก่
มหาวิทยาลัยมากพอควร โดยเฉพาะที่มีคณะด้านการท่องเที่ยว
งานวิจัยส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใน
ท้องถิ่น และการบริหารจัดการโฮมสเตย์

งานวิจัยท่องเที่ยวชุมชนที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นการร่วมมือกับ
ชาวบ้านเรียกว่าทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านที่เป็น
ผู้รู้ในชุมชนถ่ายทอดตำนานภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วรวบรวม
เป็นข้อมูลแบบพรรณนาที่เรียกว่าคู่มือการท่องเที่ยว ที่ดีขึ้นมา
น้อยก็คือ มีการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในท้องถิ่นและ
จัดทำแผน โดยส่วนใหญ่จะเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ซึ่ง
แผนนี้จะมีประโยชน์มากต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นเอาด้วย

แต่ส่วนใหญ่ไม่มีข้อตกลงร่วมกับองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นและไม่ได้ทำตัวชีวิตเพื่อประเมินความก้าวหน้าอย่าง
ต่อเนื่อง ที่ดีขึ้นมาอีกก็คือ มีการพัฒนาความรู้และทักษะ
ของชาวบ้านในการทำโฮมสเตย์ แต่ทั้งหมดนี้เป็นงาน
ประเภท supply driven คือเป็นงานที่นักวิจัยอยากทำ

การดึงข้อมูลจากท้องถิ่น จากปราชญ์ชาวบ้าน และจาก
ชุมชนถึงแม้จะเป็นเรื่องสำคัญมากก็ตาม แต่ความรู้ก็ยังเป็น
แค่ข้อมูลดิบ การนำเสนอข้อมูลท้องถิ่นหากละเอียดยับยั้งเกินไป
ก็อาจเป็นข้อมูลที่นักท่องเที่ยวไม่สนใจหรืออยากทราบทุก
ประเด็น ดังนั้น จึงต้องมีการเลือกข้อมูลที่เหมาะสมกับกลุ่มของ

นักท่องเที่ยว เช่น ข้อมูลพระพุทธรูป หากรวบรวมเอาตำนาน
ที่พระพุทธรูปเจ้าแวมะมาประทับรอยพระบาทไว้แล้วก็จะไม่โดนใจ
คนสมัยใหม่หรือจะถูกฝรั่งขี้สงสัยถามว่า เป็นไปได้อย่างไร การ
แปลความหมายจึงเป็นเรื่องสำคัญ และหากเชื่อมโยงให้เห็น
ความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างของการอธิบายอภินิหารใน
เชิงสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมอื่นๆ ก็จะทำให้น่าสนใจยิ่งขึ้น และ
เริ่มมีอานิสงส์เชิงวิชาการมากขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์
ใช้ได้อย่างเหมาะสม

แต่หากไม่มีกลุ่มเป้าหมายไว้ในใจ ก็จะทำให้ไม่สามารถ
ร้อยเรียงข้อมูลให้น่าสนใจได้ หรือไม่สามารถแปลความหมาย
เพื่อสื่อสารได้ดีเท่าที่ควร การจัดการการท่องเที่ยวต้องมีกลุ่ม
เป้าหมายลูกค้าอย่างชัดเจน แล้วจึงจะสามารถวางแผนและ
จัดการการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับรสนิยมและความชอบ
ของแต่ละกลุ่มได้

นอกจากนี้ อานิสงส์ทางวิชาการยังจะเกิดขึ้นได้อีกต่อเมื่อ
นักวิจัยทั้งหลายได้บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัย
ใหม่ เช่น การบูรณาการกับทางชีววิทยา ธรณีวิทยา และ
สัตววิทยา การศึกษาเชิงบูรณาการในการจัดการท่องเที่ยว
ชุมชนยังมีน้อย ส่วนใหญ่นักวิจัยสังคมช่วยกันทำเอง และใช้
ประชุมอย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือเท่านั้น ทำให้ขาดองค์
ความรู้รอบด้าน เช่น ความปลอดภัย รวมถึงการจัดการในกรณี
มีภัยพิบัติด้วย

งานวิจัยที่อาศัยแต่องค์ความรู้ชาวบ้านที่ขาดการ
บูรณาการร่วมกับความรู้ยุคใหม่จึงนับว่าไม่ก่อให้เกิดการ
ขยายพรมแดนความรู้สาธารณะ

แม้งานวิจัยจะพยายามวิเคราะห์ด้านดีมานด์แต่ก็เป็น
เพียงการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวทั่วไป การพัฒนา
สินค้าท่องเที่ยวในชุมชนในขณะที่การท่องเที่ยวยังไม่เกิดขึ้น
ต้องอาศัยการวิเคราะห์ศักยภาพด้านดีมานด์ในขั้นต้นโดย
ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย ผู้ประกอบการ ธุรกิจเอกชน เจ้าหน้า
ที่ท่องเที่ยว นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว เพื่อร่วมกันกำหนด
กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายก่อน แต่หากพื้นที่นั้นมีนักท่องเที่ยว
เที่ยวมากอยู่แล้ว และชุมชนอยากพัฒนาโฮมสเตย์เพิ่มเติมก็
ย่อมสามารถสัมภาษณ์ความต้องการและความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวเป็นข้อมูลได้ แต่งานวิจัยจำนวนมากสัมภาษณ์

นักท่องเที่ยวทั่วไปซึ่งอาจไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพราะไม่ได้เคยกำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ใจก่อน ผลก็คือไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเท่าที่ควร ผู้เขียนได้สนทนาแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ของ Asian Development Bank ซึ่งได้พบว่าจากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคกลุ่มแม่โขง (GMS)

การท่องเที่ยวชุมชนไม่สามารถสร้างรายได้ตามที่คาดหวัง เพราะความต้องการของตลาดต่างชาติต่ำกว่าที่คาดการณ์ไว้ และสินค้าที่พัฒนาไม่มีความดึงดูดใจและมาตรฐานดีพอ

สหรับประเทศไทย การศึกษาเบื้องต้นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดูเหมือนจะมีผลที่สอดคล้องกับประเทศ GMS อื่น ว่ามีผลด้านรายได้ต่ำจริง แต่ในยุคก่อนคืนความสุขให้ประชาชนเล็กน้อย เริ่มมีแนวโน้มว่ามีนักท่องเที่ยวระหว่างชุมชนมากขึ้น เพื่อการดูงานที่จัดโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบคือ องค์กรที่มีนวัตกรรมด้านการบริหารท้องถิ่นที่โดดเด่น ชุมชนนั้นก็จะได้ประโยชน์จากการมาดูงานจนห้องพักของโฮมสเตย์ในชุมชนแน่นไปหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าท้องถิ่นนั้นอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น ในจังหวัดเชียงใหม่ หรือเชียงราย ก็จะได้ประโยชน์ด้านการพักแรมต่อเพื่อท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมาก การท่องเที่ยวชุมชนจึงสร้างทั้งโอกาส รายได้ และการเรียนรู้

อีกตัวอย่างคือ งานวิจัยของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยว พบว่าจะใช้ประโยชน์ได้น้อยหากไม่คำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว สำหรับสินค้าวัตถุประสงค์ของการจัดการโลจิสติกส์ที่ดีจะคล้ายกันคือ ส่งสินค้าให้ถึงโดยฉับไวและไม่บุบสลาย

แต่สำหรับการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์จะต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของการท่องเที่ยว เช่น ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวหรือผู้มาประชุม

จะเป็น speed tourism ต้องการความฉับไวไม่มีประสิทธิภาพการท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (slow tourism) ความฉับไวไม่จำเป็นเท่ากับการเปลี่ยนยานพาหนะบ่อย เพราะขึ้นลงไม่สะดวก และถ้าเป็นการดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์ (sweet tourism) ก็ไม่สนใจความเร็วเหมือนกัน สนใจความสะดวกสบายอาจจะใช้เรือ cruise ที่กินเวลามากกว่าด้วยซ้ำ ถ้าเป็นทัวร์ผจญภัย (adventure tourism) ประเภท off road การเดินทางรวดเร็ว ราบเรียบปลอดภัย จะไม่เป็นที่น่าสนใจ แบบแผนการเดินทางในแต่ละกลุ่มจึงไม่เหมือนกัน

งานวิจัยจึงต้องเริ่มที่จะเอาใครเป็นกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย

ภาคเศรษฐกิจท่องเที่ยววันวันก็เป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญและจะเข้ามาเป็นภาคเศรษฐกิจที่จ้างงานมากกว่าภาคการผลิตอุตสาหกรรมอย่างแน่นอน บทบาทงานวิจัยของมหาวิทยาลัยในด้านท่องเที่ยวยังมีอีกมาก แต่อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องปรับงานวิจัยให้เป็นงานที่เอาผู้ซื้อบริการ (demand driven) เป็นหลักมากขึ้น

หน่วยงานให้ทุนวิจัยและมหาวิทยาลัยควรให้ความสนใจกับการวิจัยท่องเที่ยวที่นำไปใช้ได้จริงหรือมีอานิสงส์ทางวิชาการมากขึ้น เช่น ควรมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมี MOU ร่วมกับท้องถิ่น นำผู้มีประสบการณ์จริงเข้ามามีส่วนร่วมและทำโครงการนำร่อง ผู้เขียนยังคิดว่างานพัฒนาการท่องเที่ยวแบบชุมชน น่าจะไปเพิ่มนวัตกรรมด้านการออกแบบของที่ระลึกและด้าน hospitality เช่น พัฒนาอาหารประจำถิ่นที่ตัดแปลงให้คนจนก็ขายได้ เช่น ข้าวจีเยอร์เกอร์ ฮอตดอกไส้ข้าว เมื่อนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงจะเป็นการพัฒนาที่ชาวบ้านไม่ได้แค่ร่วมเหนื่อย แต่ร่วมได้ผลประโยชน์ด้วย

การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีไทยถึงจะเป็นการพัฒนาที่ไม่ทอดทิ้งใคร!!